

Ahogy *Hamlet*jéért biztos Tompa is vállalja, s ezt legkevésbé könyve — mellyel a Századunk című sorozat megszűnik — tételeinek, elemzéseinek illusztrálásaként teszi.

GEROLD László

S Z Í N H Á Z

ŐSZERESEK

Aki gyakrabban jár ugyanarra a piacra, s megjegyzi magának az árusokat, annak nem nehéz észrevenni, hogy ez a sokféle és sokfelől jött népség éppen úgy összetartozik, mint egy munkaközösség, vagy akár egy család. Zárt világ, amelynek tagjai sok mindent tudnak egymásról. Látják, ki mikor rosszkedvű, boldog, s azt is tudják, miért. Kisegítik és bosszantják egymást. Egy ilyen piaci közösség hat tagjáról, kapcsolatukról írta drámáját Zalán Tibor. Őszeresei között van könyv- és videokereskedő, régiséges, szerszám- és alkatrész-kereskedő, bazárárus, bélyeges és tollas. Mindnek van magántörténete, féltve őrzött, de a többiek előtt mégsem titkolható magánélete, s ugyanakkor beletartoznak egy alkalmi „kollektívába” amelyben óhatatlanul — mivel nap mint nap reggeltől estig egymás mellett árulnak — ki vannak egymásnak szolgáltartva.

Drámaírónak, akit az emberi sorsok és a közösségi élet a maga nyers valóságában érdekel, igazán ideális közösség egy ilyen zsidócsalád, melynek tagjai alapvetően különböznek egymástól, de béklyóik, kötődéseik, melyek tetteiket meghatározzák, lényegében egyformák, azonosak. Kivétel nélkül kisstílusú szélhámosok, ügyeskedők, akik csupán és elsősorban megélni akarnak, a pusztá tengődésnél valamelyest jobban, akik néhány intim pillanatra vágynak, apró örömekre; nagyon szánivalóak, azért is, annak a látszatát szeretnék kelteni, hogy mások, többek sorstársaiknál, hogy fölöttük állnak, függetlenek tőlük, holott maguk is jól tudják, nincs így.

Zalán Tibor azonban nem elégszik meg azzal, hogy egyéni és kollektív sorsukat mintegy lejegyezze, jóllehet ez sem kevés, s nem is rossz anyag, ő igyekszik szorosabbra, mondhatnám drámaibbra fűzni az őszerekek kapcsolatát, talán mert így inkább van alkalma némi utcai színezetű mindennapi politikumot a történetbe csempészni, ami

Zalán Tibor: *Őszeresek*. A Stúdió K előadása Újvidéken a Szolnoki Színelvendi Színház vendégjátéka során. Rendező: Fodor Tamás. Díszlet: Csík György. Jelméz: Németh Ilona. Szereplők: Illés Edit, Tamási Zoltán, Kertész Kata, Czákler Kálmán, Szalay Szabó István és Bakos Éva.

érthetően ugyancsak lényeges tartozéka az életnek, a legegyszerűbb emberek életének is. Zalán elsősorban a nyelv szintjén nyers, mindennapi kifejezései, hasonlatai vaskosak, szókimondása kendőzetlen. Szerkesztése viszont egészen másféle eljárásra mutat. Struktúrája szerint az *Őszeresek* bűnügyi dráma. A műfaji változatnak alkalmasint drámaiságot, a feszültséget kellene fokoznia. Annak ellenére azonban, hogy a szereplők, s a miliő valóban alapul szolgálhatna egy izgalmas bűnügyi drámához, az *Őszeresek* éppen szerkezete folytán marad a téma lehetőségei alatt. A túlszerkesztettség a hibája. Amennyire feszültséget adó, új dimenziót jelent a telefon bevonása a játékba, hiszen a telefonáló titokzatos utasítás, üzenet birtokosaként terrorizálhatja a többieket, egészen addig, míg egy másik szereplő nem megy telefonálni, s ezt követően nem veszi át az előbbi szerepét. Am ha másfél óra alatt szinte mindegyik szereplő egyszer telefonál arra a bizonyos helyre, annak a bizonyos személynek, amiről, akiről nem derül ki, micsoda, kicsoda, lehet zsbárus makró vagy rendőrfőnök is, de mindenképpen olyan valaki, akitől a többiek tartanak, mert mindannyiuknak — még ha piti kis emberek is — van vaj a fejükön, akkor ez unalmas lesz, s veszít is drámai erejéből. Kivált, hogy ha hasonló komámasszony, hol a stukker játékot játszik az író egy stukkerral és bizonyos porral is, amihez mindenkinek van köze, mert tiltott portéka, s mint ilyent csodálatos pénzforrásnak vélik. Az ugyan jogosan kiderülhet, hogy az életben számtalan erősebb és gyengébb apró érdekszövetség (maffia!) létezik és működik, s mindenki tagja legalább egy ilyen közösségnek, de ez talán a fokozás helyett éppen az erősen csökkenő drámaiságot okozó ismétléssorozattól eltérő módon is kifejezhető lenne. Vagy éppen arról van szó, hogy Zalán Tibor a piti maffiák s velük együtt egy tömegműfaj, a kábítószerkrimik fonákját akarja megmutatni, hogy ezt is, azt is kevésbé kell komolyan venni, mint ahogy erre hajlamosak vagyunk? Még ha erre a szándékra utalhatnak a csodák — akik meghalnak, azokat a titok ügyeletes birtokosa életre kelti, bár ez az apró csalások leleplezéseként is érthető —, a műfaj kifordítása, akár egy kesztyűé, nem igazolható; cáfolta az élet meg a szereplők valószínűsége, a pajszeres bunyók s a mosdatlan szavak.

Ha elfeledkezünk a cselekményvezetés bonyolultságáról, s meglepésünk a kétségtelenül érdekes, vonzó részletekkel, akkor az *Őszeresek* zavartalanabban élvezhető. Életfű, ismerős világ és ismerős emberek története, magánemberi is, közösségi is. Ehhez a valóságghú emberi matériához talált hiteles színpadi formát Fodor Tamás rendező, aki a körberakott széksorok közé építette fel az árusok sátrait. S mivel a hat szereplő története a zárás után kezdődik, a színészek számára nemcsak játékalkalomul kínálkozik a különféle áruk elpakolása, hanem szükségszerűségéből is, hogy a nézők láthassák mind a hat színészt, azokat is, akiket előlük az első percekben az előadásra kínált, vállfákon függő, polcokra stószolt áruk elrejtettek, kiket addig nem láthat-

tak, csak hallhattak. A játéktérnek van atmoszférája, amibe a szolnoki színház patronálását élvező Stúdió K tagjai már-már profi színészekként igyekeztek beleilleszkedni. Elsősorban Illés Edit (bazaráros) mutatott kiegyensúlyozott szinten hamisíthatatlan színészerényeket, s a Kern Andrásra emlékeztető Tamási Zoltán (bélyeges). De a kevésbé, vagy csak alkalmanként meggyőzőek is bebizonyították, hogy alapfokon képesek a legnehezebb színészi feladatra — sűgő nélkül, a nézők leheletét magukon érezve élni a szereplők életét.

NEM ÉLHETEK MUZSIKASZÓ NÉLKÜL

Számomra ezzel az előadással végérvényesen bebizonyosodott, hogy igaza volt Schöpflin Aladárnak, aki a *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* című Móricz-színmű bemutatóját követően kerek hatvan évvel ezelőtt azt írta *Nyugat*-beli kritikájában, hogy a nagy író „ebben a darabjában nem bírál, nem mond erkölcsi ítéletet, nem erőszakoskodik nagy életproblémákkal. Csak visszaemlékezik egy olyan világra, amely Atlantiszként elsüllyedt az idők tengerében, s úgy maradt az emlékezetben, mint a boldog jó élet, könnyelmű vidámság kora”. Továbbá hogy az „író a derüs oldalát nézi csak ennek az időnek, a magánélet szűk kis körében időzik, nem társadalmat, nem országot lát, hanem alakokat, férfiakat, nőket, öregeket, fiatalokat, akiket mosolyogva forgat egy kis családi komplikáció kacsalábjában”. S ezúttal Móricz valóban „Nem akar egyebet, mint mulattatni azokkal az alakokkal, akiket emlékeinek derüs vagy az emlékeztől derüssé vált részéből felidézett. De mennyire nem mindegy, hogy ki mulattatja az embert! A mosoly, amelyet ez a darab kelt, az ajkon röppen el, de a szívig ér- a kacagás tiszta örömből csendül fel, nem kell szégyenkezni miatta utólag, mint annyiszor színházi előadás után. Nem elméskedés van itt, nem nevetető helyzetek hatásraállításai, hanem természetes jókedv napfénye melegít és ragyog át mindent, s úgy árad a színpadról a nézőtérre, mint valami természetes hő- és fényforrásból”.

Remek s bölcs írás, amit akárhányszor kezembe került, fenntartásokkal olvastam, pedig Schöpflin Aladár jól látta: a *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* valóban csak ennyi. Egy jókedvű író jókedvet árasztó szórakozása. S hogy nem is lehet másként játszani, azt a Csizmadia Tibor rendezte szolnoki vendéglőadás félreérthetetlené tette. Igaz, nem Móricz és Schöpflin szavát követve, hanem kénytelen-kelletlen ráéb-

Móricz Zsigmond: *Nem élhetek muzsikaszó nélkül*. A szolnoki Szigligeti Színház vendégszínháza Újvidéken. Rendező: Csizmadia Tibor. Díszlet: László Zoltán. Jelmez: Mialkowszky Erzsébet. Színészek: Derzsi János, Földesi Judit, Bajcsay Mária, Meszléry Judit, Koós Olga, Dobák Lajos, Gombos Judit, Sebestyén Éva, Császár Gyöngyi, Balog Judit, Fekete András, Tardy Balázs.

redve erre, tanulva ezt meg az előadás kudarcán. Mert hiába próbálkoztak a szolnokiak az első felvonás névnapjában idézjelbetéccelével, hiába akarták karikírozni a jókedvet, ha a három humoros vénlányt szerepeltető második felvonásban, kivált pedig a befejezésben, a fiatal férj és feleség durcás-cseles megbékélésében nincs lehetőség ennek a groteszk stílusnak a folytatására, s így elkerülhetetlenül megbicsaklik az előadás. A szolnokiak láthatóan másféle Móricz-előadást terveztek, mint amilyenről Schöpflin Aladár írt, de az író nem sikerült legyőzniük. Móricz jókedvvel, derűvel játszadozik szereplőivel, a szolnokiak pedig érthetetlenül vagy a nagyotakarásban belefáradtak a játékba, előadásuk a harmadik felvonásban már teljesen kifulladt. Móriczot sem tudták az író diktálta színvonalon követni, s az utókor groteszk fintorát sem sikerült a függöny lehullásáig megőrizniük.

GEROLD László

TELEVÍZIO

KÉT KIDOLGOZATLAN TÖRTÉNET

A szemmel látható különbségek ellenére is közös nevezőre hozható a Belgrádi Televízió két januári tévéjáték-bemutatója: a Dušan Vasiljev írta *A romok alatt* és a Želimir Žilnik alkotta *Brooklyn — Gusinje* című. Méghozzá abban, hogy a hirtelen helyzetben az ember csupán ösztöneire bízhatja magát. Ösztönösen dördült el Olga fegyvere a Vasiljev-melodrámban, miután kijátszva és megsemmisítve érzi magát, és ösztönösen indul el az a két szerbiai lány az Amerikában élő albán fiúkkal is, miután kilátástalan helyzetbe sodorták önmagukat. S még egy hasonlóság: mindkét alkotás a nők világának a filmje, elsősorban a nő szemszögéből láttatják és vizsgálják az eseményeket, az ő küzdelmük mindkét film mozgatóereje.

Dušan Vasiljevet, a századfordulón született kikindai költőt (meghalt 1924-ben) az irodalomtörténet a haladás gondolatával rokonszenvező polgári értelmiséghez tartozónak tudja, akinek versei, elsősorban eszmei-művészi megoldásai Adyval rokonok. Keletkezése után több mint hatvan évvel elővett egyetlen drámakísérlete is eruptív, emocionális, de ugyanakkor közvetlen.

A romok alatt a melodráma dramaturgiai szabályai szerint állítja szembe a jóságot és a gonoszsgot, és az ártatlanság szemszögéből mondja el egy szerencsétlenül végződő érdekházasság történetét. Szövege vékonyka

Dušan Vasiljev: *A romok alatt*. Rendező: Aleksandar Mandić. Főbb szerepben: Tihomir Arsić, Dragana Mrkić, Vesna Malohodžić, Žarko Laušević. Belgrádi Televízió, 1988. január 18.